

Fülöp Lili Gyöngyi-Halász Győző Mihály¹

BULLSHIT MUNKÁK, AVAGY AZ EXCEL TÁBLA ÉS A BIBLIA KAPCSOLATA

(David Graeber Bullshit munkák 2020, Budapest, Typotex Kiadó)

MI IS PONTOSAN A BULLSHIT MUNKA?

David Graeber Bullshit munkák című könyvében hosszan értekezik az általa „bullshit”-nek (magyarul ostobaság, marhaság) titulált felesleges munkákról. Ahhoz azonban, hogy mélyebben értelmezhesük a problémát, valamint további következtetéseket vonhassunk le, meg kell értenünk, mit is takar pontosan ez a „definíció”.

Graeber fokozatosan bontja ki a bullshit munka pontos definícióját, példákon át vezeti az olvasót a megértéshez. Az első, kezdetleges definíció a következő: „a bullshit munka olyan munkakör, mely annyira értelmetlen, haszontalan vagy káros, hogy még az azt betöltők is képtelenek létezését indokolni” [Graeber, 2020: 25]. Az ehhez tartozó példa a német hadsereg egy alvállalkozójának működését mutatja be. A főszereplőnk, Kurtz, 100-500 km-t utazik egy bérelt autóval pusztán azért, hogy egy katonai irodai munkás számítógépét két szobával arrébb költöztesse (hosszas adminisztratív egyeztetés után). Ezt a munkát klasszikus bullshit munkaként definiálhatjuk, hiszen ha megszűnne, akkor nem lenne a világ számára veszteség.

A következő példa egy közsférában dolgozón mutatja be a bullshit munkák egy másik jellemzőjét, mégpedig azt, hogy ha a bullshit munkát végző eltűnik, azt akár senki sem veszi észre. A spanyol vízügyi hatóság dolgozója hat éven át nem ment be a munkahelyére, azonban felvette a fizetését – ezt azonban senki nem vette észre. A dolgozó azzal védekezett, hogy mivel a munkaköre feleslegessé vált – a felettes hatóság ugyanis átvette –, így nem volt értelme a munkájának, depressziós lett, erre pedig a megoldást abban találta meg, hogy abbahagyta a felesleges munkába járást, helyette számára hasznos dologgal töltötte el az időt (például Spinozát olvasott). Mondhatnánk azt, hogy ez a történet nem is olyan meglepő, hiszen a közsférában megtörténhet ez, és pont az ilyenek miatt alkalmazzák már egyre szélesebb körben a magánszektor – ez azonban csak részben igaz. A privát szektor és az állami szektor ugyanis nem abban különbözik, hogy előbbi nem

---

¹ DOI: 10.14267/RETP2021.04.18

tartalmaz bullshit munkát, pusztán annyiban, hogy a magánszektor jobban felügyeli azt – ez azonban nem hatékony munkához vezet, csak ahhoz, hogy az emberek aktív dolgozó képét mutatva valójában ugyanúgy nem csinálnak semmit. Ez a felfedezés a második ideiglenes meghatározást eredményezte, mely már bővíti a bullshit munka mibenlétét: „a bullshit munka olyan munkakör, amely annyira értelmetlen, szükségtelen vagy káros, hogy még az azt betöltők is képtelenek létezését indokolni, mindeközben kötelességüknek érzik, hogy ezt ne mutassák ki” [Graeber, 2020: 31].

Lássuk a definíció további finomítását: a bérgyilkos munkája például bullshitnek számít? Hiszen ők nem, hogy nem végeznek hasznos munkát, hanem munkájuk kifejezetten káros a világra nézve, azonban egy bérgyilkos nem is akarja elhitéteni a világgal, hogy hasznos munkát végez, valamint nem látja feleslegesnek és felszámolandónak a munkáját. Ehhez még egy kiegészítendő ténytet kell hozzávenni. A bérgyilkosokat hivatalosan nem a munkájukért fizetik ki, nem a klasszikus munkafogalom alá tartozó tevékenységet végeznek (ahogy például a tolvajok sem). Így még egy pontosítást végrehajtva létrejött a végleges definíció: „a bullshit munka olyan fizetett munkakör, amely annyira értelmetlen, szükségtelen vagy káros, hogy még az azt betöltők is képtelenek létezését indokolni, miközben a munkakör betöltésének egyik feltétele kötelességüknek érezni, hogy ezt ne mutassák ki” [Graeber, 2020: 32].

A bullshit munkák mennyiségét mi sem mutatja jobban, mint a szerző által bemutatott adatok: a YouGov felmérése szerint az Egyesült Királyságban az aktív dolgozók csupán 50%-a gondolja úgy, hogy hozzájárul a világ haladásához, 37%-uk (más felmérések szerint akár 40%-uk) teljesen tisztában van a ténnyel, hogy munkája haszontalan. Ezek meghökkentő számok, tekintetbe véve azt, hogy ezek a bullshit munkák az irodisták köreiben vannak jelen, akár a menedzseri szinteken is. Fontos kiegészítés még az ún. ótvar munka és a bullshit munka megkülönböztetése – előbbi nem értelmetlen, azonban a munkakörülményei méltatlanok, valamint nem jár együtt elegendő fizetéssel sem. Különbség még a két munkakör szintje is, mivel ótvar munkát inkább kétkezi munkások végeznek, a bullshit munkák viszont kifejezetten irodai dolgozókra jellemzőek. Feltehetjük a kérdést, hogy milyen társadalmat szül ez a tendencia, melyben az kap több pénzt, aki nem csinál semmit, és azokat, akik rendes és hasznos munkát végeznek (például a szolgáltatászektorban), lenézik?

Graeber feltette a kérdést, hogy bullshit munka-e az, ami tartalmaz haszontalan elemeket? A válasz nem, hiszen azok szinte minden munkában jelen vannak (például papírmunka vagy értelmetlen és hosszú értekezletek formájában). Léteznek tehát részben, túlnyomórészt, valamint teljes egészében bullshit munkák. Graeber egy újabb felmérést mutatott be ennek kapcsán: míg 2015-ben a tényleges munkához kapcsolódó kötelezettségek 46%-ot tettek ki, addig ez a szám

2016-ra 39%-ra csökkent. A témakört egy meglehetősen provokatív felvetéssel zárta, hiszen ezen adatok tükrében a munka 50%-a értelmetlen, tehát akár heti 15-24 órás munkaidők is lehetnének – ehelyett időnk nagy részét munkával töltjük.

A korábbi YouGov felmérés nemekre történő lebontása is meglepő lehet: a nők csupán 32%-a tartotta a munkáját feleslegesnek, míg ez a férfiaknál 42% volt – mindeközben, ha a hasztalan munkákra gondolunk, sokszor női munkákra asszociálunk, mint például titkárnő vagy női ügyintéző. A nemek kérdéskörét vizsgálva még egy meglepő dologgal találkozhatunk, mégpedig a szexuális jellegű munkakörök tanulmányozásánál. Graeber egy professzor gondolatait közvetítette, aki korábban egzotikus táncosnőként dolgozott, szerinte pedig az ilyen jellegű munkakörök egyértelműen bullshit munkák, annak ellenére, hogy a munka besorolható lenne a szolgáltató szektorba. Ez több mélyebb társadalmi problémát vet fel: milyen társadalom az, ahol egy fiatal nő többet tud keresni adott esetben egy sztriptízbárban táncolva, mint később, végzettségének megfelelő munkát végezve? Érdeke-e a közjónak ez a hosszú ideje természetesnek vélt foglalkozás jelenléte? A család egységéhez hozzátartozik-e a szerető? A könyv nem ad válaszokat a kérdésekre, melyek felmerülnek ennek a témának a felvetése során, azonban Graeber rámutat egy fontos aspektusra: „nem is az a lényeges kérdés, hogy a sztriptíztáncos bullshit munkát végez-e, hanem hogy a fentiek nem azt jelzik-e, hogy bullshit társadalomban élünk” [Graeber, 2020: 46]. A fejezetben bár Graeber megalkot egy definíciót, azonban ahogy ez a gondolat is mutatja, az egyszerűnek tűnő kérdést, miszerint „mi is pontosan a bullshit munka”, korántsem egyszerű megválaszolni. Hiába a meghatározás, maga Graeber sem zárja le ezzel a pár soros magyarázattal, hanem a könyv további részében tovább fejtegeti, valamint meg is kérdőjelezi azt – hiszen nem lehetséges-e az, hogy ezek nem is bullshit munkák, pusztán az azt végzők, vagy akár a társadalom egésze nem érti meg bizonyos munkák szerepét, például a fent bemutatott értékrendi hiányosságok miatt?

VAN-E MEGOLDÁS A BULLSHIT MUNKÁRA?

A könyv további részében az olvasónak az az érzése támad, hogy igazából Graeber nem szándékozik megoldással szolgálni a bullshit munkák társadalomra nehezedő nyomása ellen. A könyv egészében különböző módszerekkel elemzi és magyarázza a bullshit munkák különböző aspektusait. Az ember joggal várja el egy ilyen kaliberű társadalomtudós választát és javaslatát egy ilyen nagy és kényes problémára.

Ugyanakkor Graeber nem hagyja a problémát válasz nélkül. A hatodik fejezetben a szerző felvázolja azt a megközelítést, amely által egy sokkal organikusabb megoldáshoz vezet vissza az olvasót a bullshit munkák kapcsán. Ennek megértéséhez elsősorban felveti a nagy kérdést, hogy valójában a munkák

milyenségének problémája mire vezethető vissza pontosan történelmi és értékrendi értelemben. Ez maga az értékteremtés és annak különböző formái. Innen kiindulva Graeber felveti, hogy mostanság nehéz ezt a kérdést tárgyalni, hiszen ennek kapcsán felmerül a kérdés, hogy ha vannak valódi értéket nem teremtő munkák, akkor miért van az, hogy a gazdaságpolitika nem értékteremtő munkákat is létrehoz? Miért hozunk létre ilyen munkahelyeket, ha ezek a termelékenységet nem növelik és a klímaváltozásra is hatással vannak?

Graeber szerint a probléma abban rejlik, hogy a gazdasági értékek elszakadtak a társadalmi értékektől. Ennek kapcsán pedig kifejti, hogy a probléma abból eredeztethető, hogy a gazdaság klasszikus értékmérői (hasznosság, pénz stb.) olyan mérőszámok, amik a valódi realitásokat nem veszik figyelembe. Ezt összeköti azzal, hogy közgazdászok mindent osztályozni akartak korábban, mégis szükség van rá, mivel a fejlettséget és a fejlettségi szintet szükséges mérni. Ugyanakkor ha filozófiai oldalról közelítjük meg a kérdést, akkor az ilyen határok nem lehetnek ennyire élesek az értékrendben, hiszen ezekben fokozatosságok és átmenetek vannak. Az ókorban a nagyobb piacok megjelenésével párhuzamosan a civilizációk világvallásai és filozófiái azt hirdették, hogy az embert nem a materiális javai határozzák meg, hanem az erkölcs és az erény alkalmazása. Továbbgondolva, az értékteremtő munkák és az értékteremtés folyamatának megértéséhez szükséges a zsidó-keresztény és a görög ókori vallási értékrend megértése.

A Teremtés könyvéből (Mózes első könyve) és a Hésziadosz által leírt görög eredetmítoszból eredeztethetők a munkához kapcsolódó értékek és értékrendek. Sőt, a mai munkáról való felfogásunk értékrendi alapja a zsidó-keresztény gondolkodás. Ebben ugyanis a munka legfontosabb része ún. teremtés. Ahogyan Isten teremt, úgy az ember is teremt a munkájával. Ugyanakkor mivel az ember nem Isten, ezért nem ugyanazokkal az eszközökkel és képességekkel rendelkezik, tehát igazából inkább a termelés szó írja le jobban ezt a folyamatot a teremtéssel ellentétben. Ugyanakkor Graeber szerint a teremtés fogalma sem tűnik el teljesen, csak az a nyelvben átalakul és a fajfenntartás megfelelőjévé válik. Ilyen módon tehát a termelés és teremtés része az erkölcsös életnek. Ez a gondolkodás ment tovább a középkorba a patrisztikán és a sokalsztikán keresztül.

De az értékrend és a munka kapcsolata korántsem egyértelmű. Ennek kiindulópontja a feudális társadalomban keresendő. Ekkoriban a feudális társadalom jelentős része életének kezdetén valahol szolgálatba állt és ezzel alapozta meg életének későbbi hivatását, tapasztalatot és értékes tudást szerezve. Az újkorban ennek a társadalomnak a felbomlásával jelentős népesség vált földönfutóvá, ugyanakkor munka és egyben erkölcsi cél nélkül nem találták a helyüket a társadalomban. Ezáltal született meg egy új társadalmi csoport: a proletariátus.

Ugyanakkor ebben az időszakban a teremtés és a termelés fogalma nem vált szét teljesen. A teremtés Aquinói Szent Tamás szerint az ország vezetőjének a feladata. Ahogyan Isten teremt, úgy kell a vezetőnek is teremtenie erőforrásokat és gazdasági lehetőségeket az ország fejlődése érdekében. Tehát a teremtés fogalma a gazdaságpolitika területe (fiskális és monetáris politika), a termelés pedig a teremtés vezetése szerinti erkölcsös, az értékrendnek megfelelő gazdasági tevékenység ennek olvasatában.

A könyv ezen fejezete tehát megoldást ad a bullshit munkák problémájára: a munka szakmai és értékrendi összekapcsolása a megoldás. Ennek alapja, hogy a középkori céhes munkamegosztás és szolgálat társadalmi fontossága elég jó rendszert képezett arra, hogy megfelelő erkölcsi és szakmai szintre emelje a társadalom jelentős részét, ezt összekapcsolva az akkori gazdaságpolitika teremtő erőivel. A globalizáció korában ezek funkcióit pedig a tanuló társadalomnak kell betöltenie az élethosszig tartó tanulással, az életpályamodellekkel és más, az erkölcsi és szakmai szerves fejlődést elősegítő rendszerek létrehozásával. Ilyen szempontból tehát a bullshit munkák megoldása nem a megszüntetés vagy a felszámolás, hanem a felzárkóztatás egy újfajta modellje. Ez pedig erkölcsi és szakmai szempontból is örömhír a gazdasági szereplők és a társadalom számára.